

30-Aprel, 2026-yil

**RAQAMLI MEROS HUQUQI: INSON VAFOTIDAN KEYIN UNING
IJTIMOIY TARMOQLARDAGI AKKAUNTLARI VA RAQAMLI AKTIVLARI
TAQDIRI NIMA BO‘LADI?**

Husan Nomozov

Jinoyat huquqi va fuqarolik protsessi kafedrasida o‘qituvchisi

Xushboqov Umidbek

TerDU, Yurisprudensiya ta’lim yo’nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Zamonaviy raqamli jamiyatda insonning ijtimoiy tarmoqlardagi akkauntlari, undagi kontent va raqamli aktivlari muhim boylikka aylandi. Ushbu maqolada inson vafot etgandan so‘ng uning raqamli merosining huquqiy taqdiri O‘zbekiston Fuqarolik kodeksi normalari asosida va xalqaro tajriba bilan solishtirilgan holda tahlil qilinadi. Maqolada bu muammolarni hal qilish yo‘llari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli meros, ijtimoiy tarmoq akkaunti, raqamli aktivlar, meros huquqi, post-mortem privacy, vasiyatnoma, O‘zbekiston Fuqarolik kodeksi.

Hozirgi vaqtda odamlarning hayoti faqat jismoniy dunyoda emas, balki raqamli makonda ham davom etmoqda. Har bir inson ijtimoiy tarmoqlarda o‘nlab yoki yuzlab postlar, fotosuratlar, videolar joylashtiradi, elektron pochta va messenjerlarda muhim xatlar saqlaydi, kriptovalyuta yoki onlayn biznes orqali moliyaviy qiymatga ega aktivlarni yaratadi. Inson vafot etgach, bu raqamli boyliklarning taqdiri oila a’zolari uchun jiddiy muammoga aylanishi mumkin.

An’anaviy meros huquqi asosan uy-joy, mashina, pul va boshqa jismoniy mulklarga qaratilgan. Raqamli aktivlar esa ko‘pincha platforma bilan tuzilgan shartnomaga asoslanadi va ularning huquqiy tabiati murakkab. Shu bois ko‘plab oilalarda vafot etgan yaqinining Instagram yoki Telegram akkauntiga kirish, undagi fotosuratlarni saqlash yoki o‘chirish masalasi sudgacha borib yetishi holatlari uchramoqda. Ushbu maqolada aynan shu masalani O‘zbekiston qonunchiligi va xalqaro tajriba asosida chuqur ko‘rib chiqamiz.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1112-moddasida meros tarkibiga meros qoldiruvchining o‘limidan keyin ham bekor bo‘lmaydigan barcha huquq va majburiyatlar kirishi belgilangan. Bu norma raqamli aktivlarga ham qo‘llanilishi mumkin, chunki ular ko‘pincha mulkiy huquq yoki intellektual mulk elementlarini o‘z ichiga oladi. Biroq kodeksda “raqamli aktiv” yoki “ijtimoiy tarmoq akkaunti” kabi tushunchalar to‘g‘ridan-to‘g‘ri mustahkamlanmagan. Natijada sud amaliyotida bu masalalar har xil talqin qilinishi mumkin.

Xalqaro tajribada esa vaziyat ancha oldinga ketgan. Masalan, Germaniyaning Oldenburg yuqori sudi 2024-yilda Instagram akkauntini meros tarkibiga kiruvchi shartnomaviy huquq sifatida tan olgan va merosxo‘rlarga uni faol boshqarish huquqini

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

bergan. Yevropa Ittifoqida GDPR reglamenti tirik shaxslarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qiladi, lekin vafot etgan shaxs ma’lumotlarini tartibga solish har bir davlatning milliy qonunchiligiga qoldirilgan. AQSh va ko‘plab G‘arb mamlakatlarida Facebook, Google kabi yirik platformalar “Legacy Contact” funksiyasini joriy etgan bo‘lib, bu orqali inson tirikligida o‘z akkauntini boshqaradigan shaxsni oldindan belgilab qo‘yishi mumkin.

Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy usul, tizimli tahlil va normativ-huquqiy hujjatlarning talqini qo‘llanildi. Asosiy manbalar sifatida O‘zbekiston Fuqarolik kodeksi, “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun hamda xalqaro sud amaliyoti va ilmiy adabiyotlar o‘rganildi.

O‘zbekiston Fuqarolik kodeksiga ko‘ra, meros qoldiruvchining mulkiy huquqlari vorislik tartibida merosxo‘rlarga o‘tadi. Ijtimoiy tarmoq akkaunti platforma bilan tuzilgan foydalanuvchi shartnomasiga asoslanadi. Agar bu shartnoma shaxsiy xususiyatga ega bo‘lmasa, u nazariy jihatdan meros tarkibiga kirishi mumkin. Amalda esa Meta, Google yoki Telegram kabi platformalar o‘z shartnomalarida akkauntni uchinchi shaxslarga o‘tkazishni taqiqlashi yoki qattiq cheklashi mumkin. Natijada merosxo‘r akkauntga kirish uchun sud orqali talab qo‘yishi kerak bo‘ladi.

Raqamli aktivlarni ikki guruhga bo‘lish mumkin. Birinchisi – moliyaviy qiymatga ega aktivlar (kriptovalyuta, NFT, domen nomlari, onlayn do‘kon akkauntlari). Bular aniq mulkiy huquq hisoblanib, vasiyatnoma orqali to‘g‘ridan-to‘g‘ri merosxo‘rga o‘tkazilishi mumkin. Ikkinchisi – sentimental va shaxsiy qiymatga ega kontent (fotosuratlar, videolar, shaxsiy postlar). Bu yerda asosiy muammo shaxsiy hayotga daxldorlik (post-mortem privacy) masalasida paydo bo‘ladi. Oilaning bir a‘zosi akkauntidagi barcha ma’lumotlarni ko‘rishni xohlashi, boshqasi esa ularni butunlay o‘chirishni talab qilishi mumkin.

Hozirgi O‘zbekiston qonunchiligida vasiyatnoma orqali raqamli merosni boshqarish imkoniyati mavjud, ammo bu mexanizm yetarli darajada rivojlanmagan. Ko‘pchilik fuqarolar oddiy vasiyatnomada faqat jismoniy mulkni ko‘rsatadi va raqamli boyliklarni unutadi.

O‘zbekiston qonunchiligidagi eng katta kamchilik – raqamli aktivlarni alohida huquqiy ob‘ekt sifatida belgilamaslikdir. Fuqarolik kodeksining umumiy normalari yetarli bo‘lsa-da, ular raqamli muhitning o‘ziga xos xususiyatlarini to‘liq hisobga olmaydi. Platformalar xalqaro xarakterga ega bo‘lib, ularning ichki qoidalari ko‘pincha milliy qonunlardan ustun turadi. Shu bois merosxo‘r akkauntga kirgan taqdirda ham platforma uni bloklashi mumkin.

Bundan tashqari, shaxsiy ma’lumotlarning himoyasi masalasi ham muhim. Vafot etgan shaxsning shaxsiy hayoti oila a‘zolari tomonidan hurmat qilinishi kerak. Lekin hozirgi qonunchilikda bu muvozanatni ta’minlash mexanizmi yo‘q. Xalqaro tajribadan kelib chiqib aytish mumkinki, Germaniya va Fransiya kabi davlatlarda sudlar akkauntni meros tarkibiga

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

kiritishga moyil bo‘lsa, ko‘plab platformalar faqat cheklangan huquqlarni (masalan, faqat ko‘rish yoki xotira holatiga o‘tkazish) beradi.

O‘zbekiston uchun bu masalani hal qilish “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasining muvaffaqiyati uchun ham zarur. Chunki raqamli iqtisodiyot rivojlangani sari raqamli meros muammosi yanada keskinlashadi.

Xulosa qilib aytganda, Raqamli meros huquqi zamonaviy huquqshunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. O‘zbekiston Fuqarolik kodeksida mavjud normalar raqamli aktivlarni qisman qamrab olsa-da, ularni to‘liq tartibga solish uchun maxsus mexanizmlar yetishmaydi. Inson vafotidan keyin uning ijtimoiy tarmoqlardagi akkauntlari va raqamli boyliklarining taqdiri oldindan aniq belgilab qo‘yilmasa, oilalar huquqiy va axloqiy muammolarga duch keladi.

Shu bois Fuqarolik kodeksiga raqamli aktivlar tushunchasini kiritish, vasiyatnoma orqali raqamli merosni boshqarish tartibini takomillashtirish va platformalar bilan hamkorlik mexanizmlarini yaratish zarur. Faqat shunday yondashuv orqali insonning raqamli hayoti vafotidan keyin ham hurmat va huquqiy himoyaga ega bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. Akramov A.A. Raqamli merosning fuqarolik-huquqiy jihatlari.
4. Oldenburg Higher Regional Court (Germaniya) qarori, 2024.
5. General Data Protection Regulation (GDPR), 2016.
6. Facebook va Instagram Legacy Contact siyosati.